

FRI-2B.313-1-L-12

PROFESSIONS IN HEALTH CARE SYSTEM – BASIC TERMS AND CRITICAL REVIEW¹¹⁷

Asst. Prof. Maria Radeva, PhD

Department of Law,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 0887 – 299 - 552

E-mail: mradeva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The Health act defines which the medical professions are. The medical profession shall be practiced by persons who hold a diploma for completed higher education in specialities from the occupational sections of Medicine, Dentistry, Pharmacology and Health care. In the field of health care also work specialists from the professional field Public health. Different degree requirements are introduced for particular majors - bachelor, master, etc. Some professions in healthcare are regulated professions. This means that access and exercise are subject to possession of a specific professional qualification. For certain professions in healthcare, the law introduces compulsory membership in a professional organization.*

***Keywords:** Medical profession, health care, regulated profession, professional organisation*

ВЪВЕДЕНИЕ

Законът за здравето дефинира понятието национална система за здравеопазване. Националната система за здравеопазване включва лечебните заведения по Закона за лечебните заведения, здравните заведения по смисъла на Закона за здравето и Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина, както и държавните, общинските и обществените органи и институции за организация, управление и контрол на дейностите по опазване и укрепване на здравето. В националната система за здравеопазване се реализират широк кръг обществени отношения. Участват различни правни субекти – лечебни и здравни заведения, държавни органи, пациенти, професионалисти, извършващи медицински дейности, лица, с правомощия за извършване на контрол и реализиране на юридическа отговорност и др.

Различният предмет на обществените отношения, реализиращи се в здравеопазването, дават основание за обособяването на две подсистеми. Медицинската подсистема е свързана с предоставянето и ползването на конкретен вид медицинска помощ, съгласно правилата на медицинската наука. Немедицинската подсистема включва дейности с различен характер - политически, социални, икономически, юридически и др. В тази подсистема се включват дейности като определяне на националните здравни приоритети, програмите за здравна превенция, правилата за функциониране и финансиране на здравноосигурителната система, правните регламенти в медицината и др.

При реализиране на обществените отношения и в двете подсистеми, участват физически лица с различна професионална подготовка, различни професии и професионална компетентност. Спецификата на отношенията по предоставяне на услуги, свързани със здравето на човека, определя и наличието на значителни нормативни изисквания спрямо лицата, извършващи трудови дейности в здравеопазването. В зависимост от изпълняваните трудови дейности се обособяват и отделни групи професии в здравеопазването.

---

¹¹⁷ Докладът е с оригинално заглавие на български език: ПРОФЕСИИТЕ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ И КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ

ИЗЛОЖЕНИЕ**Медицинска професия и степен на висшето образование**

Раздел II на глава седма от Закона за здравето е озаглавен Медицинска професия. Съдържащите се в него разпоредби дефинират понятието и въвеждат правната рамка на медицинските професии.

Съгласно легалната дефиниция на чл. 183, ал. 1 от Закона за здравето (ЗЗ), *медицинска професия* се упражнява от лица, притежаващи диплома за завършено висше образование по специалности от изчерпателно посочени професионални направления¹¹⁸. Тези професионални направления са Медицина, Дентална медицина, Фармация и Здравни грижи. Лица, упражняващи определена професия в здравеопазването, но извън посочените професионални направления, не упражняват медицинска професия по смисъла на Закона за здравето.

Професионалните направления Медицина (шифър 7.1.), Дентална медицина (шифър 7.2.), Фармация (шифър 7.3.) и Здравни грижи (шифър 7.5.) са включени в област на висшето образование Здравеопазване и спорт. В посочената област на висшето образование се включват и още две професионални направления - Обществено здраве (шифър 7.5.) и Спорт (шифър 7.6.). Лица, упражняващи професия, от специалност, която попада в обхвата на професионалните направления Обществено здраве и Спорт, дори и да работят в сферата на здравеопазването, не упражняват медицинска професия.

Характерно за професионалните направления Медицина, Дентална медицина и Фармация е, че те включва по една специалност. Това са съответно специалностите Медицина, Дентална медицина и Фармация. Обучението по първите две специалности се провежда съгласно Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите Медицина и Дентална медицина за образователно-квалификационна степен "магистър". Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността Фармация за образователно-квалификационна степен "магистър" урежда обучението по едноименната специалност. Съгласно цитираните наредби посочените три специалности са специалности по регулирани професии от съответно професионално направление.

Единствено, от посочените в чл. 183, ал. 1 от ЗЗ четири професионални направления, професионалното направление Здравни грижи включва отделни специалности. В професионално направление Здравни грижи се включват специалностите Медицинска сестра, Акушерка, Лекарски асистент, Медицински лаборант, Рентгенов лаборант, Рехабилитатор, Инспектор по обществено здраве, Помощник-фармацевт, Зъботехник, Масажист (с увредено зрение).

Професионална квалификация по медицинска професия се придбива след завършване на степен на висше образование по смисъла на Закона за висшето образование (ЗВО). Съгласно чл. 42, ал. 1 от ЗВО системата на висшето образование организира обучение след завършено средно образование и се състои от три степени – бакалавър, магистър и доктор. В образователно-квалификационна степен (ОКС) „бакалавър“ се включват степените – „професионален бакалавър по...“ и „бакалавър“. Висше образование, в съответната степен, се придобива във висше училище¹¹⁹.

Друга обща характеристика за специалностите Медицина, Дентална медицина и Фармация е, че най-ниската образователно-квалификационна степен, която е предвидена за тяхното придобиване е „магистър“. Завършилите, първите две специалности, получават диплома за висше образование по специалността Медицина, съответно Дентална медицина, за образователно-квалификационна степен "магистър", с професионална квалификация

¹¹⁸ Областите на висше образование и професионалните направления са дефинирани в Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления, утвърден с ПМС № 125/2002

¹¹⁹ Съгласно чл. 17, ал. 1 от ЗВО висшите училища са университети, изследователски университети, специализирани висши училища и самостоятелни колежи.

“магистър-лекар“, съответно “магистър-лекар по дентална медицина“. Така получената дипломата дава право да се упражнява професията Лекар, съответно Лекар по дентална медицина. Завършилите третата специалност, получават диплома за висше образование по специалността Фармация за образователно-квалификационна степен “магистър” с професионална квалификация “магистър-фармацевт“. Тази диплома дава право да се упражнява професията Фармацевт.

Специалностите, включени в професионално направление Здравни грижи, са диференцирани в двете степени на ОКС „бакалавър“ – „бакалавър“ и „професионален бакалавър по ...“.

Специалностите Медицинска сестра, Акушерка и Лекарски асистент се придобиват единствено с получаването на образователно-квалификационна степен “бакалавър”. Притежаваната диплома дава право да се упражнява съответната професия - Медицинска сестра, Акушерка или Лекарски асистент. Не е предвидена правна възможност за придобиване на ОКС „магистър“, по специалностите Медицинска сестра, Акушерка и Лекарски асистент.

Тук следва да се направи важно уточнение относно специалността Управление на здравните грижи, която често *неправилно* се приема за по-високата магистърска степен на специалностите Медицинска сестра, Акушерка, Лекарски асистент.

Специалността Управление на здравните грижи е различна специалност от посочените три специалности. Тази специалност (за разлика от специалностите Медицинска сестра, Акушерка, Лекарски асистент) е в професионално направление Обществено здраве. Това означава, че лицата придобили професионална квалификация по специалност Управление на здравните грижи не упражняват медицинска професия. Друга съществена характеристика на специалността Управление на здравните грижи (за разлика от специалностите Медицинска сестра, Акушерка, Лекарски асистент) е, че тя може да се придобива и в двете образователно-квалификационни степени “магистър” и “бакалавър”. Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността Управление на здравните грижи за образователно - квалификационните степени "магистър" и "бакалавър" от професионално направление Обществено здраве урежда как следва да се придобие ОКС „магистър“ по посочената специалност от лица, притежаващи диплома за отделните специалности от професионално направление Здравни грижи.

Друга група специалности, от професионалното направление Здравни грижи, се придобиват със степен „професионален бакалавър по...“. По реда на Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите от професионално направление Здравни грижи за образователно-квалификационна степен “професионален бакалавър по ...” се обучават студенти по специалностите Медицински лаборант, Рентгенов лаборант, Рехабилитатор, Инспектор по обществено здраве, Помощник-фармацевт, Зъботехник и Масажист (с увредено зрение). ОКС “професионален бакалавър по ...” със съответната професионална квалификация се придобива в колежи, които отговарят на изискванията на Закона за висшето образование и посочената наредба.

За посочените специалности от професионално направление Здравни грижи (в съответната степен „бакалавър“ или „професионален бакалавър по ...“) законодателството не предвижда получаване на по-висока степен на висшето образование. Но лица, придобили съответна специалност от професионално направление Здравни грижи могат да придобият *специалност* по реда на Наредба 1/2015 за придобиване на специалност в системата на здравеопазването. В този случай специалност следва да се разбира в смисъла на Закона за висшето образование, уреждащ статута на специализантите. Съгласно чл. 66, ал. 4 от ЗВО специализант е този, който повишава квалификацията си по специализиран учебен план, *без да придобива по-висока образователна степен или нова специалност*. Специалностите, които могат да бъдат придобити от лица с професионална квалификация по медицинска

професия от професионално направление Здравни грижи са изчерпателно посочени в Наредба 1/2015 за придобиване на специалност в системата на здравеопазването.

По смисъла на посочената наредба обучението за придобиване на специалност в системата на здравеопазването се състои в усвояване на теоретични знания и практически умения по специалност, която обхваща обособен раздел на медицинската наука и практика и завършва с държавен изпит. Наредбата определя и номенклатурата на специалностите в системата на здравеопазването.

По реда на посочената наредба, специалност могат да придобиват правоспособни медицински специалисти с висше образование по специалностите и от професионални направления Медицина, Дентална медицина, Фармация и Здравни грижи. Също така специалност могат да придобиват и немедицински специалисти с висше образование, ако има определена специалност за тях в номенклатурата на специалностите.

Регулирани професии в здравеопазването

Друга характерна особеност на медицинските професии са, че същите попадат в групата на регулираните професии. Дефиницията на понятието регулирана професия се съдържа в § 4в от ДР на ЗВО¹²⁰. В Списъка на регулираните професии в Република България (приет с РМС 619/2009), са включени *17 регулирани професии в областта на здравеопазването*. Следва да се направи уточнението, че не всички от посочените седемнадесет регулирани професии в областта на здравеопазването са медицински професии по смисъла на Закона за здравето.

Регулираните професии Лекар, Лекар по дентална медицина, Фармацевт, Медицинска сестра, Акушерка, Лекарски асистент, Медицински лаборант, Рентгенов лаборант, Рехабилитатор, Инспектор по обществено здраве, Помощник-фармацевт, Зъботехник и Масажист (с увредено зрение) са медицински професии по смисъла на Закона за здравето.

Регулираната професия Кинезитерапевт не е медицинска професия. Съгласно Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността Кинезитерапия, същата е специалност по регулирана професия от професионално направление Обществено здраве.

Регулираната професия Преподавател по практика по специалностите от професионално направление Здравни грижи също не е медицинска професия. Професионална квалификация „ръководител на здравните грижи и преподавател по практика“ се придобива от завършилите специалността Управление на здравните грижи от професионално направление Обществено здраве.

Регулираните професии Фелдшер и Ортопедичен техник са били включени в *отменената* (ДВ 87/2008) Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите от професионално направление Здравни грижи за образователно-квалификационна степен специалист. Към настоящия момент обучение по професията Фелдшер не се провежда, а и липсва нормативна уредба за това. Професията Ортопедичен техник попада в обхвата на професионалното образование и обучение. И за двете професии е предвидено членство в съсловна организация.

Видно от легалната дефиниция на понятието регулирана професия, една от характеристиките ѝ е предвиденото членство в професионална организация, получила специално признаване от държавата. За практикуващите професиите Лекар, Лекар по

¹²⁰ *Регулирана професия* е дейност или съвкупност от дейности, включена в Списъка на регулираните професии в Република България, която е от обществена значимост и/или е от съществено значение за живота и здравето на хората, и правото за упражняването на която е определено чрез закони, подзаконови или административни разпоредби, за притежаването на специфична професионална квалификация, удостоверена с документи за образование, правоспособност или предполага членство в професионална организация, работеща за поддържане на високо равнище в съответната професионална област, за осъществяването на което е получила специално признаване от държавата (идентични дефиниции се съдържат и в Закона за професионалното образование и обучение и в Закона за признаване на професионални квалификации)

дентална медицина и Фармацевт е установено задължително членство¹²¹ в съответната съсловна организация – Български лекарски съюз, Български зъболекарски съюз и Български фармацевтичен съюз.

С допълнения в Закона за съсловните организации на медицинските сестри, акушерките и асоциираните медицински специалисти, на зъботехниците и на помощник-фармацевтите (ДВ 91/2018) се създават две нови съсловни организации. Съсловната организация на зъботехниците е Българската асоциация на зъботехниците, а съсловната организация на помощник-фармацевтите е Българската асоциация на помощник-фармацевтите.

Цитираният закон предвижда задължително членство в Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи (БАПЗГ) за практикуващите професията Медицинска сестра и Акушерка. Понятието *професионалисти по здравни грижи* е въведено единствено за нуждите на наименованието на съсловната организация. В това обобщаващо понятие се включват представителите на всички професии, за които законът предвижда членство в БАПЗГ. В този смисъл е използвано понятието и във въведението на Кодекса за професионална етика на медицинските сестри, акушерките и асоциираните медицински специалисти (ДВ 45/2015). Инцидентно е използвано това обобщаващо понятие в някои наредби, като употребата му е в посочения смисъл.

Още с първоначалната си редакция законът въвежда и понятието *асоциирани медицински специалисти*, което е относимо към уреждане на членството в БАПЗГ на професии, извън професиите Медицинска сестра и Акушерка. Понятието отново е обобщаващо. Съгласно § 1, т. 1 от ДР на ЗСОМСААМСЗПФ асоциирани медицински специалисти са медицинските лаборанти, рентгеновите лаборанти, лекарските асистенти, рехабилитаторите, фелдшерите, ортопедичните техници и масажистите (с увредено зрение). За упражняващите посочените регулирани професии също е предвидено задължително членство в БАПЗГ.

От посочените в Списъка на регулираните професии 17 регулирани професии в областта на здравеопазването, за четиринадесет от тях е предвидено членство в съсловна организация. По отношение на професиите Кинезитерапевт, Инспектор по обществено здраве и Преподавател по практика по специалностите от професионално направление Здравни грижи законът не предвижда членство в съсловна организация.

Немедицински професии в здравеопазването

В системата на здравеопазването, вкл. и в лечебните заведения работят и лица с професии, различни от медицинските професии¹²². Това е отчетено и в Закона за здравето. В раздела, уреждащ медицинските професии се съдържа и препращаща разпоредба относно професии, извън медицинските. Съгласно чл. 188 от ЗЗ министърът на здравеопазването издава наредби за професионалната компетентност на лицата, работещи в националната система за здравеопазване, завършили висше образование по специалностите Психология, Кинезитерапия, Биология, Биохимия, Микробиология и Молекулярна биология. Пример в това отношение е Наредба 4/2006 за професионалната компетентност на лицата, завършили висше образование по специалността Кинезитерапия. Съгласно чл. 2 от наредбата право да упражняват професията на Кинезитерапевт в *лечебните заведения* имат лица, които притежават образователно-квалификационна степен „магистър“ или „бакалавър“ по специалността Кинезитерапия.

¹²¹ В Закона за съсловната организация на лекарите и лекарите по дентална медицина и Закона за съсловната организация на магистър-фармацевтите

¹²² Тук не се визират онези служители, които изпълняват административни, технически, поддържащи и подобни дейности в структури на здравната система. Изложението визира професии, свързани с изпълнение на дейности, пряко свързани с основните функции на лечебните и здравните заведения и специализираните органи в здравеопазването

По отношение на някои от посочените немедицински професии е предвидена възможност за придобиване на специалност по реда на Наредба 1/2015 за придобиване на специалност в системата на здравеопазването. Така например придобиването на специалност по Вирусология е предвидено за биолози и микробиолози, Клинична психология - за психолози, Лабораторна имунология - за биолози, биохимици, молекулярни биолози, биотехнолози и т.н. Нещо повече, по реда на посочената наредба могат да придобият специалност в здравеопазването и лица, с професионална квалификация извън посочените в чл. 188 от ЗЗ. Например специалност по Медицинска радиологична физика може да бъде придобита от лица с квалификация в областта на физическите и инженерните науки, Медицинска санитарна физика – от инженери и физици, Радиобиология – от лица с квалификация в областта на биологическите, химическите, физическите науки, биотехнологиите и генното и клетъчното инженерство и т.н.

Професионално образование и обучение за нуждите на здравеопазването

В системата на здравеопазването осъществяват трудова дейност и лица, придобили професионална квалификация чрез професионално образование и обучение. Професионалното обучение и професионалното образование и валидирането на професионални знания, умения и компетентности се осъществяват по професии и специалности, включени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение (чл. 6, ал.1 от Закона за професионалното образование и обучение). В Списъка на професиите за професионално образование и обучение¹²³ в област на образованието¹²⁴ с код 72 Здравеопазване са включени девет професии от четири професионални направления. В професионално направление Здравни грижи¹²⁵ се включват професиите Здравен асистент, Болногледач и Парамедик. В професионалното направление Дентална медицина и зъботехника се включва професията Асистент на лекар по дентална медицина. В професионалното направление Медицинска диагностика и лечебни технологии са включени професиите Техник по очна оптика, Оптик – оптометрист, Техник по ортопедична техника и Техник на слухови апарати. В професионално направление Терапия и рехабилитация е включена професията Изпълнител на термални процедури.

Нормативната уредба е непоследователна по отношение уреждане правното положение на лицата, упражняващи съответната професия. Единствено професионалните дейности, които здравният асистент извършва са нормативно регламентирани в Наредба 1/2011 за професионалните дейности, които медицинските сестри, акушерките, асоциираните медицински специалисти и здравните асистенти могат да извършват по назначение или самостоятелно. Описание на трудовите дейности, извършвани по професията се съдържа и в Наредба 72/2012 за придобиване на квалификация по професията Здравен асистент. По отношение на другите посочени професии, изрична правна уредба на професионалните им компетентности липсва.

¹²³ https://www.navet.government.bg/bg/media/SPPOO_AB_23-02-2018-1-1.pdf

¹²⁴ По Класификацията на областите на образование и обучение 1999 (FOET 1999), в съответствие с Класификацията на областите на образование и обучение (КОО-2015)

¹²⁵ Професионално направление по смисъла на ЗППО е съвкупност от професии в определен в Националната отраслова класификация отрасъл на икономиката или от друга сфера на обществения живот, съобразена със съответната област на образованието по Международната стандартна класификация на образованието. В Списъка на професиите за професионално образование и обучение е дефинирано професионално направление Здравни грижи (код 732), но това професионално направление не е идентично с професионалното направление Здравни грижи (шифър 7.5.) съгласно Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления. *Професиите от професионално направление Здравни грижи, включени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение, не са медицински професии по смисъла на Закона за здравето, защото те не попадат в обхвата на висшето образование, както изисква разпоредбата на чл. 183, ал. 1 от ЗЗ.*

Определени са държавни образователни изисквания (ДОИ) за още шест от посочените професии – Наредба 73/2012 за придобиване на квалификация по професията Болногледач, Наредба 1/2016 за придобиване на квалификация по професията Парамедик, Наредба 25/2018 за придобиване на квалификация по професията Асистент на лекар по дентална медицина, Наредба 23/2005 за придобиване на квалификация по професия Техник по очна оптика, Наредба 14/2010 за придобиване на квалификация по професията Техник по ортопедична техника, Наредба 5/2018 за придобиване на квалификация по професията Изпълнител на термални процедури. Елемент от ДОИ е описание на съответната професия, откъдето може да се направи извод за трудовите функции, които може да изпълнява съответното лице.

Въпреки включването на професиите 725020 Оптик – оптометрист и 725040 Техник на слухови апарати в Списъка на професиите за професионално образование и обучение, въведени ДОИ за придобиване на професионална квалификация по тези професии няма.

ИЗВОДИ

В сферата на здравеопазването (в медицинската и немедицинската подсистема) упражняват трудова дейност лица с различни професии. Понятието професии в здравеопазването има предимно обобщаващо езиково значение и е без особено правно значение.

Законодателството въвежда и дефинира понятия като медицинска професия, регулирана професия в здравеопазването, професионалисти по здравни грижи, асоциирани медицински специалисти и др. С тези понятия се обозначават отделни групи професии, обособени по въведен нормативен критерий.

Спецификата на трудовата дейност, свързана с грижа за живота и здравето на човек е в основата на детайлната нормативна уредба на професиите, които получават своята реализация в здравеопазването. Съществено изискване, към упражняването тези професии, е поддържането на висок професионализъм и ясно дефиниране рамките на професионалната им компетентност. И двете изисквания са тясно свързани с въпроса за юридическата отговорност на лицата, упражняващи професия в здравеопазването.

REFERENCES

Zinovieva, D. (2016) Medical Law, Ciela

<http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regprof/index.cfm?action=regprofs> (Accessed on 16.09.2018)